

GOSPODARSKI LIST

za poljedelstvo, gospodarstvo, svilorejo, trtorejo i. t. d.

Izhaja dvakrat

na mesec.

1875

Velja za celo leta f. 2.

za $\frac{1}{3}$ leta f. 1.

Društveniki dobivajo ga
brezplačno.

Izdavatelj c. kr. kmetijsko društvo Goriško.

Tečaj VI. v Gorici dne 30 septembra **List 18.**

Zapopadek :

1. Razglas. — 2. Poročilo iz odborove seje dne 26. septembra. —
3. O riboreji. — 4. Kako se spoznavajo različne vrste zemlje? —
5. Salicilna kislina.

Razglas.

Dne 1. oktobra se začne podučevanje na deželni praktični kmetijski šoli Gorici po novih pravilih, iz katerih se tu posnemajmo glavne določbe :

§. 1.

Namen šole.

Namen te šole je, pospeševati pravilno kmetijstvo in pomočne in sorodne obrtnije z ozirom na posebne razmere južnih dežel Avstrijsko-Ogerske države; zlasti se imajo v njej izučiti in izuriti kolikor izrejenici iz vrste *poljedelcev*, da znajo sami opravljati dotična dela, tolikor izrejenici, kateri bodo imeli sodelovati kot kmetijski pomočniki, *opravniki (castaldi)* ali *oskrbniki*.

§. 4.

Za sprejem izrejencev treba :

a) da so končali 18 leto, b), da so dobre fizične postave; c), da dokažejo dobro zadržanje, d), da so se s kmetijstvom uže pečali in da so za ta naméu zadostno podučeni e), da dokažejo cepljenje koz, f), in da privolijo starši ali njih zastopniki.

§. 5.

Število izrejencev in kako se prihranijo.

Delajoči izrejenci dobé v poslopju kmetijske šole hrano in stanovanje; za take je odločenih 8 brezplačnih mest, katera podeljuje deželni odbor goriškim deželanom.

Drugi bodo plačevali letnih 200 gld. v dveh odplačilih za vsako poluletje naprej.

Vsi delajoči izrejenci bodo dobivali vsak teden nagrado v denarju primerno narejenemu delu, dokazani delavnosti, v šoli in na kmetiji in nrvnemu zadržanju; to nagrado odloči ravnateljstvo.

Izrejenci-praktikanti bodo dobivali hrano in stanovanje, za kolikor bo prostora, samo če bodo za to prosili.

Število delajočih izrejencev je določeno na 24, ono izrejencev-praktikantov na 8.

Ako bi se jih več za sprejem oglasile, se bo prednost dajala starejšim in takim, ki bodo predlagali boljša spričevala nrvnosti in praktične vaje vselej z ozirom na primerno razdelitev po posameznih okrajih dežele.

Dokler se ne preskrbé potrebna poslopja, se bodo podeljevali letni stipendiji po 120 gld. tistim, ki se brezplačno sprejmó.

Po vsakem načinu bodo dobivali izrejenci o poludne hrano, ako bodo želeli, samo da povrnejo dotične stroške.

Deželni odbor

v Gorici 10. septembra 1875.

Deželni glavar

CORONINI.

Poročilo iz odborove seje dne 26. septembra.

Naj znamenitiši predmet je bilo sporočilo dr. Levija, katero je razpravljalo in pretresovalo načrt postave, katero ima napraviti državni zbor proti ponarejevanji vina.

Dr. Levi priporoča, da se temu načrtu postave ne pritrdi in sicer iz razloga, da je nemogoče dokazati, katero vino je nrvno katero umetno ali ponarejeno in da tudi naj bolši kemikar ne more vestno izreči sodbo, da je vino ponarejeno. Zagovarja pa tudi predlog, da Francija, ktera je prva država v vinoreji, ne napravlja take postave, nasprotno je tam dovoljeno, petiotizovanje, chaptalizovanje i. t. d.

Francoski vinorejci bodo imeli pač vzrok biti zadovoljni in veseli, če se sprejme v Avstriji ta postava, ker imeli bodo monopol

in zamogli bodo tudi po Avstriji konkurirati z našimi vini, to pa bode silni udarec vinoreji domači, in potem bi se pač pokazalo, kako škodljiva bi bila taka postava.

Visoka vlada naj tedaj opusti dotično postavo, naj pa nasproti napravi ojestro policijsko postavo, s katero se imajo kaznovati oni, ki prodajajo vino, katero ima v sebi tvarine zdravji škodljive, kar bode zamogel kemikar tudi določno dokazati.

Po kratki razpravi sprejme se predlog Levijev, to je, da se izrazi naše kmetijsko društvo proti tej nameravani postavi.

b.) Razpišejo se nove volitve po kmetijskih podružnicah, to je da se volijo novi načelniki in tudi novi odborniki, ker imajo letos oni odborniki, ki so uže 3 leta v odboru, po pravilih izstopiti. Načelniki se imajo pa vsled nove določbe, sklenjene v glavni letošnji seji, na novo voliti in sicer za 3 leta, po 3 letih neha dolžnost mandata.

c.) Bere se pismo, da je ministerstvo kmetijstva vinorejskemu društvu v Dörnberg-u za tek. leto še 200 gld. podelilo.

d.) Sprejmejo se nekteri novi društveniki.

e.) Potrdi se račun zarad nakupovanja travokosnega stroja.

f.) Naroči se tajništvu, da mora biti letošnja statistika do 15. oktobra dovršena.

g.) Bere se dopis ministerstva, da se je prikazala trtna uš (Filoksera) tudi v okraju Nussdorf in Hernals, in da se ostro prepoveduje kupovanje bilf iz Niže Avstrije.

h.) Sprejme se naznanje, da bo l. 1877 v Gorici shod vinorejcev.

O riboreji.

(Konec).

Meseca marca lanskega leta sem spustil v Sočo na 2000 mladih rib izvrstnega plemena lososa (Salbling), ktere so bile po 3 mesce stare, da bi z njimi zaplodil žlahne ribe v naše reke. Koliko je uže morda teh žlahnih živalic ravno z dinamitom pokončanih! Tudi letos sem 3000 enakih ribic izbral, pa kaj pomaga ves trud, če surova roparska roka zabrani vsak napredek.

Za riborejo so v naši deželi naj sposobniše vode: Soča, Koritnica, Tominska, Bača, Idrica, Vipava, Hubelj in razni drugi potoki.

Z gosp. stavb. svetovalcem Baubela sva preračunila da je daljava Soče 15 milj in da ima blizo 806000 kubič. sez. vode

Koritnica	1	"	"	"	5000	"	"
Tominska	1 $\frac{1}{2}$	"	"	"	7500	"	"
Bača	1	"	"	"	5000	"	"
Idrica na Goriškem	3 $\frac{1}{2}$	"	"	"	35000	"	"
Cirknica	1	"	"	"	5000	"	"
Vipava	4 $\frac{1}{2}$	"	"	"	72000	"	"
Hubelj	1	"	"	"	5000	"	"
razne vode		"	"	"	10000	"	"

skup. 950000.

Potoki: Torre, Branica, Korenj, Lijak, Vrtojba i. d. kateri nimajo vedno vode, ne morejo vzeti v poštev za riborejo čeravno pa dajajo odlično in jako sposobno prebeževališče ribam, ko polagajo zalego.

Naj odličniši riborejci trdè, da se more od 1 orala vode, ktera je 3' globoka, v letu izrežati 150 funtov rib.

Če računimo tedaj onih 950000 kub. sežujev vode, kar je enako 1188 oralov vode, zamogli bi v naših vodah vsako leto 356437 funtov rib dobiti.

Večina naših rek je kaj sposobna za riborejo, ker imajo mnogo potokov, ki se v nje stekajo. V njih bi mogli odgojevati postrvi, losose, in v mehkejih tudi karpe. Če bi se funt rib le po 20 soldov prodajal, imeli bi od naših rek vsako leto blizo 71,287 gld. dohodka.

V kanalih obmorskih (v okraju Črvinjanskem) je po računu gosp. Baubela 2790 oralov prostora ali vode, v kateri bi se zamoglo vsako leto do 837000 funtov prav žlahnih morskih rib, funt po 20 kr. prodan bi bilo to zopet 167400 gold. letnega dohodka. Če bi se v teh kanalih uredile uprave, s katerimi bi se zaklepali ali zapirali, tako da bi v nje zamogla dohajati voda iz morja in tudi ribe, ktere pa bi ne mogle povračati se, smeli bi računiti polovico več dohodka, tedaj 251000 for.

V naši deželi bi tedaj v sladki in slani vodi mogli vsako leto 322,387 gold, dohodka iz riboreje dobiti, kar raprezentuje kapital od 5 milijonov in v 373000 gold.

Vzemimo pa, čeravno smo jako nizko računili, da bi polovica se pogubila in se porabila za raznotere stroške, vsem tem ostaja

tak velikansk dobiček, da bi bilo pregrešno, še dalje tak zlat vir narodnega blagostanja prezirati, posebno ker je sedaj cena ribjega mesa silno visoka.

Nekdaj je veljal funt postrvi 15 starih krajc. sedaj 60 kr.

„ „ „ „ brancina 20 „ „ „ 80 „

In vendar bi zamoglo ribje meso služiti v hrano ljudem, ki morajo sedaj goveje meso tako drago kupovati.

Predlagam tedaj:

a. Visoko c. kr. namestništvo se naprosi, da strogo izvršuje postavo, vsled ktere je prepovedana raba dinamita pri ribštvu.

b. Naj se pošlje ribštvu sposobna oseba na Nemško in Francosko, da ogleda ondotne slavne zavode, ki se pečajo z umno riborejo, da bo potem vrnivši se v domovino zamogel voditi umno riborejo.

c. Naprosi se c. kr. kmetij. ministerstvo, da v ta namen podeli 500 gold. podpore.

d. Naj se izvoli poseben odsek, ki se bo s tem važnim predmetom pečal in potem načrt za prospeh ribštva v naši deželi izdelal.
monsig. Andr. Pauletich.

KaKo se spoznavajo različne vrste zemlje?

Že po zunanjih lastnostih zemlje moramo to določevati.

Težka ilovčna zemlja napravlja pri oranji, posebno če je zemlja mokra, velike kepe, ki se svetijo in tudi ne razpadajo hitro. Če pa je v dotični ilovčni zemlji tudi dovolj apna, hitrejše razpadajo. Ko se orje peščena zemlja, ne dela kep in če jo z lopato prekopavamo, se drobno razleti. Težka ilovčna zemlja razpoka v dolgo časa trajajoči suši, peščena pa ne. Pri oranji težke ilovice nabira se na oralo mnogo zemlje, kar ni pri peščeni zemlji. Kolikor dalje časa ostaja zemlja vlažna po dežji, toliko gotovejše je dotično zemljišče ilovčno; peščeni svet se tudi po hudem dežji kmalu osuši. Dalje časa ostaja voda po močnem dežji na njivi, skupnejša ilovica je v njivi. Sprsteninsko zemljo spoznavljamo po njeni temnejši barvi, apneno zemljo pa po bolj jasni barvi. Če med prsti taremo zemljo, spoznati moremo jo, ker, če se občuti kakor moka, je ilovica, če pa se občuti trdoostra, je kremen.

Spoznavljamo zemljo tudi po rastlinah, ki na njej rastejo.

V peščeni zemlji rastejo: Divja kamelica, kraljeva sveča, divji timijan, bilnica, regrat, kurje zdravje. V apneni zemlji: Navadni lapuh, rumena hmelina deteljica, divji žajbelj, njivska rubitnica ali ostrožnica, njivski slak. Na glinasti zemlji: Kopitnik, navaden škrobinec, rimska kamelica. V ilovčni zemlji: Divji žajbelj, trica, velika gosja potvica.

Da pa natanjčno določimo lastnost zemlje, moramo preiskavati jo po sledečem načinu:

Vzame se nekoliko zemlje, ktera se dobro posuši in preseje na situ, da odpravimo kamne in druge korenike iz nje. Potem se nekoliko te zemlje odvaga, n. pr. 1 funt, ktero spravi v pisker (lonce) v ktereга se prilije trikrat toliko, če je mogoče, deževne vode. Pisker se pristavi k ognju, da se tvarina dobro kuha in treba tvar večkrat premešati. Ko je vse dobro pokuhano, odstavi se pisker od ognja, da se kuhovina ohladi, potem se vse dobro enkrat premeša. Tako se pusti nokoliko časa, da se ua površji nabere sprstenina, ki je, kakor neka rujava tvarina. Zdaj se posname sprstenina v posebno posodo, n. pr. v kako plitvo kozo, ktera se postavi nad žrjavico, da vsa voda izhlapi in šuha sprstenina sama ostane. Potem se ostala sprstenina s tehtnico potehta, da se zve, koliki del je sprsteuine v dotičnem funtu zemlje; tedaj koliko je v primeri v dotični zemlji. Da se natanjčno in sigurno to določiti more, potrebno je, da vzamemo za preiskavo potrebno zemljo iz več krajev dotične njive, vse te kose dobro premešamo in od tega vzememo še le za preiskavo potrebno množino.

Zdaj preiskujemo v piskru ostalo tvarino, koliko ima apna v sebi. Vliva se nekoliko solne kisline, ktera izbudi ločitev ogljenčeve kisline iz apna: vidijo se mehurčki, to že spričuje, da se najde apno v dotični zemlji.

Tako se polagoma na dalje priliva solna kislina, z len se im kolcem pa treba vedno mešati tvarino, dokler ne nehajo mehurčki, in tedaj je vse apno raztopljeno.

Tvarina, ki se nahaja v piskru, ima v sebi le še ilovico in pesek. Treba tedaj ločiti ilovico od peska. To dosežemo, če prav dobro razmešamo vso tvarino in če ni dovolj vode, da ji je toliko prilijemo, da se zamore mešati: knalu potem se vsede pesek na dno, ilovica pa ostane kot neka blatna tvarina v vodi nad peskom. Odlije se voda v drugo posodo, na dnu pa se pobere pesek, ki se potem posuši. Zdaj se pesek pretehta, da se zve, koliko delov peska

je v onem funtu, koliko tedaj v zemlji ali dotični njivi. Da se pozve, koliko je ilovice, mora se odlita voda kuhati tako, da vsa voda izpuhti, tako, da ostane v kozici sama suha ilovica, koja se potem pretehta in preračuni množina ilovice.

Da slednjič pozvemo natanjčno množino apna, treba soštovati množino peska, ilovice in humusa, kar ti trije deli skupaj tehtajo, odšteje se od onega funta zemlje, koja se je preiskavala. Razložek kaže množino ogljenčevo kislega apna. Da zamoremo s takim preiskavanjem določevati edino le lastost zemlje, tako da vemo potem določno ali imamo opraviti z apneno, peščeno ali kterih delov se nahaja v dotičnej zemlji več, to jo jasno in lahko razumljivo, ker le kemična razdelitev nam more pokazati vse osnovne dele zemlje.

Salicilna kislina.

Veliko se sedaj govori in piše o veliki koristi in važnosti salicilne kisline, o kteri hočemo nekoliko spregovoriti, ker bi imelo kmetijstvo v njej veliko znamenito sredstvo proti razpadanji raznovrstnih pridelkov.

Če pogledamo kapljo stoječe vode s povikševalno lečo, vidimo kar bi se nam sicer sanjalo ne bilo, da je kaplja vsa živa—v nji gomazi živalic nebrojno število. Ud od telesa ločen; telo, kadar je odmrlo, začne gnjiti. Če tak gnjilobni ud, mrtvo telo pregledujemo s povikševalnim steklom, spet vidimo, da je vse živo takih prostemu očesu nevidljivih telesc.

Če pregledujemo plesnobo pri neživih stvareh z naj manj tisučkrat povikševalno lečo (po novi iznajdbi povikšujejo steklene povikševalne leče reč celo do dva tisuč petstokrat), vidimo, da je tudi plesnoba vsa živa.

Če se ravno tako preiskujejo rane, ktere se nerade zdravijo ter smrdijo, ali suetive bolezni n. pr. grlobol difteritis, i. dr., se najde vse polno takih sicer nevidljivih telesc

Z besedo: da sladke reči kisajo, n. pr. vino, mleko, ali se se celo spridijo; da trde reči gnjijejo in plesnijo, n. pr. meso, čebelnja zalega, kruh, korun; da rane nekako ostrupenijo in se ne zdravijo, povsod se nahaja takih telesc več ali manj in po učenih preiskovalcih je popolno dognano, da brez nazočnosti takih telesc reč ne gnije, ampak še le potem, kadar nevidljive telesa napadeno leto preprežejo in ga razglodujejo.

Glej neznano število sovražnikov, ki so nam vedno in na vseh straneh v kvar! Saj pa tudi lahko, ker še tako malo od njih vemo, da še v časih učeni dvomijo, kam bi jih prištevali: k živalstvu, ali rastlinstvu: ker se tako grozovito množijo in so vrh tega prostemu očesu še nevidljive.

Al kjer kvar, tam je tudi pomoč, kjer bolezin, tam tudi zdravilo. Res da nekdam ljudje vsega tega niso toliko vedeli, kako zdaj: škoda, ktera jim je pretela, jih je tudi morala poskušati to in uno, da bi škodo odvernili. Iz poskušanja se je utrdila skušnja, in če ljudje tudi niso vedeli „zakaj“ so vendar vedeli „kako“ se ta in una škoda odvrne, n. pr. mleko mora biti na hladnem, ali pa mora zavreti; mesó se mora v dimu prekaditi; vino mora zavreti in dobro zamašiti, če ga hočemo v toplje kraje pošiljati: razne reči se solijo; v kisú, v sladkorju vkuhujejo, da se dalje ohranijo i. t. d. Vse to je ljudi le sila učila, gotovo pa niso vedeli vzroka, da n. pr. gljivica le na toplem napreduje, da pri vrenji vročina vmorijo, da se v dimu karbolna kislina napravlja, ktera zabranuje kvar, da sladkorna mrena šibkim gljivicam vhoda ne dopušča i. t. d., ker za nazočnost drobnih rastlinie niso vedeli.

Še le v današnjih časih — v dobi iznajdb — se je naravoslovcem posrečilo, spoznati vzrok mnogo kvara ter tudi iznajditi pomoček in zdravilo. L. 1830 je našel učeni Leroux francoz v vrbovem lubji neki izleček, ki ga je po latinskem imenu vrbe: saliks, imenoval „salicin“. Po ločbenem (kemiškem) potu so dobivali iz izlečka salicina razne reči in zadnjič tudi „salicilno kislino“. Znabiti bi jo smeli Slovenci imenovati „verbovno kislino?“ pa ker je v vsih jezikih po latinskem imenu zovejo in ker se tudi iz drugih reči ta kislina dobiva, bo ime menda kmalo vsim vmevno, zlasti če se bo vse potrdilo, kar se uam o nji obeta.

Dobiva se „salicilna kislina“ kakor že rečeno iz vrbove lubadi; potem daje karbolna kislina z ogelno kislino enako salicilno kislino; posebno se pa dobiva iz losičjega repa (viša ali muheča, kdo zna kako se še tú in tam zove, lat. spirea ulmaria). kateri naj rajši na močvirnem svetu raste tri do štiri čevlje visok, z belim lepo dišečim kozuljastem cvetom. Zledeni se salicilna kislina v drobna podolgasta zrnica, brez duha in brez barve. Stopi se pri 34 stopnji vročine. S. Čbela. (dalje prih.)

Zal: c. kr. kmetijsko društvo; odgovorni urednik prof. F. POVŠE.

Tiskar Seitz v Gorici.